Magyarságkutató Tudományos Társaság, Szabadka
A kisebbségkutatás 20 évének állomásai, jubileumi konferencia
2011. december 17.

HATÁRON ÁTÍVELŐ FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYKAPCSOLATOK

Takács Zoltán
doktorjelölt, Pécsi Tudományegyetem

TARTALMI ÁTTEKINTÉS

- A kutatásról… előzmények
- Szakirodalmi áttekintés
- (Határ)régió ismeretek - felsőoktatási problémák
- Empirikus kutatás (2010-2011)
- Kutatási eredmények (megjegyzések)

Összegzés: Regionális és határon átívelő felsőoktatási intézményi kapcsolatok

„TRANSMIG 2009-2012” PROJEKTBEMUTATÓ

- Kutatási projekt: ***„Integrating (trans)national migrants in transition states (IMIG)”*** TRANSMIG 2009-2012 (SCOPES - Scientific Cooperation between Eastern Europe and Switzerland, SNSF)
- Partnerintézmények: *Berni Egyetem, Földrajztudományi Tanszék,* ***Bern, Svájc****, MTA FKI,* ***Budapest, Magyarország****, MTA RKK* ***Pécs, Magyarország****, Földrajztudományi, turizmus és szállodamenedzsment tanszék, Újvidéki Egyetem,* ***Újvidék, Szerbia****, Magyarságkutató Tudományos Társaság,* ***Szabadka, Szerbia.***
- Projekt-koordinátor: Dr. Doris Wastl-Walter
- A bemutató a kutatási projekt részeredményeit összegzi. MTT feladata: határon átívelő mobilitás kutatása (ezen belül) határon átívelő intézményi kapcsolatok HU-SRB

ELMÉLETI HÁTTÉR 1/2

Felsőoktatás, Regionális fejlődés, Határon átívelő felsőoktatási intézménykapcsolatok, Kisebbségi felsőoktatás-kutatás:

- Felsőoktatás modell – résztvevők párharca: állami bürokrácia, akadémiai oligarchia, piac- magán szféra (Clark 1983)
- A helyi-regionális elit, oktatáspolitizálás (kisebbségi !), változásmenedzserek (Kozma 2004)
- Új stakeholder-ek, menedzsment, hallgatók, stb. (Teichler 1998)
- A gazdaság (gazdasági-térszerkezet, munkaerőpiac), a regionális igények egy tanuló régióban, vállalkozó egyetemmel, stb. (Florida 1995, Goddard 2000, Horváth 2003, Hrubos 2004)
- kisebbségi felsőoktatás-fejlesztés specifikumai (Kozma, 2004, 2005, Tóth Pál, 2005, Gábrity Molnár, 2005, 2008).
- Regionális tudományszervezés – határok nélkül (Kozma 2004, Berényi 2005), általános KM felsőoktatás és hálózatépítés (Horváth 2003, Papp Z. 2010), Kihelyezett képzések, intézményi integrációk, felzárkóztatási stratégiák (Kozma, 2005, Gábrity Molnár, 2005), innovatív, nemzetközi (személyes és intézmény !) kapcsolatokon alapuló, határon átívelő tudományos hálózatok (Rechnitzer 2007)

ELMÉLETI HÁTTÉR 2/2

Változás – új kényszer (nyomás) a felsőoktatásban: (CBC) határon átívelő együttműködés – a tradicionális együttműködések (diák és tanár-csere) a múlté … (Palfreyman et al 2011)

- CBC a globális gazdasági integrációs folyamatokkal jelenik meg, a formális és nem formális felsőoktatási intézményi aktivitásokkal (Chapman-Sakamoto 2011)
- A FO gyorsan növekvő ágazata, **„új termékekkel”,** mint például: ágazati campus-ok (branch campuses), kettős fokozatszerzési programok (dual degree programs), technológia-megosztás (technology sharing), közös kutatási projektek, stb. … **új bevételi forrásokkal** (Chapman 2007), fejlődő **akadémiai vállalkozói** háttérrel (Slaughter and Leslie 1999, Hrubos 2004). Számos ország „kivitelének fontos komponensét képezi a CBC” (McParlane 2005)
- CBC kötelező (motiváló) jellemzője **a kétoldali Benefit-hatás** (kielégítetlen kereslet, kapacitás-fejlesztés, reputáció, stb.) (Martin 2007, Jie 2008), amelyben az igazán „feltörő határtalan aktivitás a kutatás” (individuális érdek, „könnyed-fluid” tartalom, stb.).
- **A FO CBC Modellje (tényezők):** a) szervezeti, b) financiális, c) individuális, d) az együttműködés (szélesebb) kontextusa (Sakamoto-Chapman 2011)

…a kutatás alanyai összegzik a felvetett elméleti kérdésekkel kapcsolatos tapasztalataikat…

(HATÁR)RÉGIÓ ISMERETEK – FELSŐOKTATÁS

A határrégiót kettészeli Magyarország (EU-tag) és Szerbia (EU-n kívüli ország), viszont természetes, gazdasági, társadalmi és karakteres kulturális kapcsolatok vannak jelen a régióban.

A létező kapcsolatok-együttműködések közül a legkarakteresebb „legaktívabb” a felsőoktatási hálózat (felsőoktatási csatorna).

Egyéni szinten ez a (szerbiai) magyar egyetemisták **tanulási célú migrációjában** jut kifejezésre.

A magyar kisebbségi hallgatók a határ két oldalán:
3 152 egyetemista és főiskolás SRB *(APV Pokr.S.za obr.,2010)*
1 385 egyetemista és főiskolás HU*(Hungarian National Council, 2010)*
A vajdasági magyar hallgatói kontingens 30-35%-a Magyarországon tanul, a diplomázást követő visszatérésük (becslések szerint) : 30-50% - agyelszívás (...)

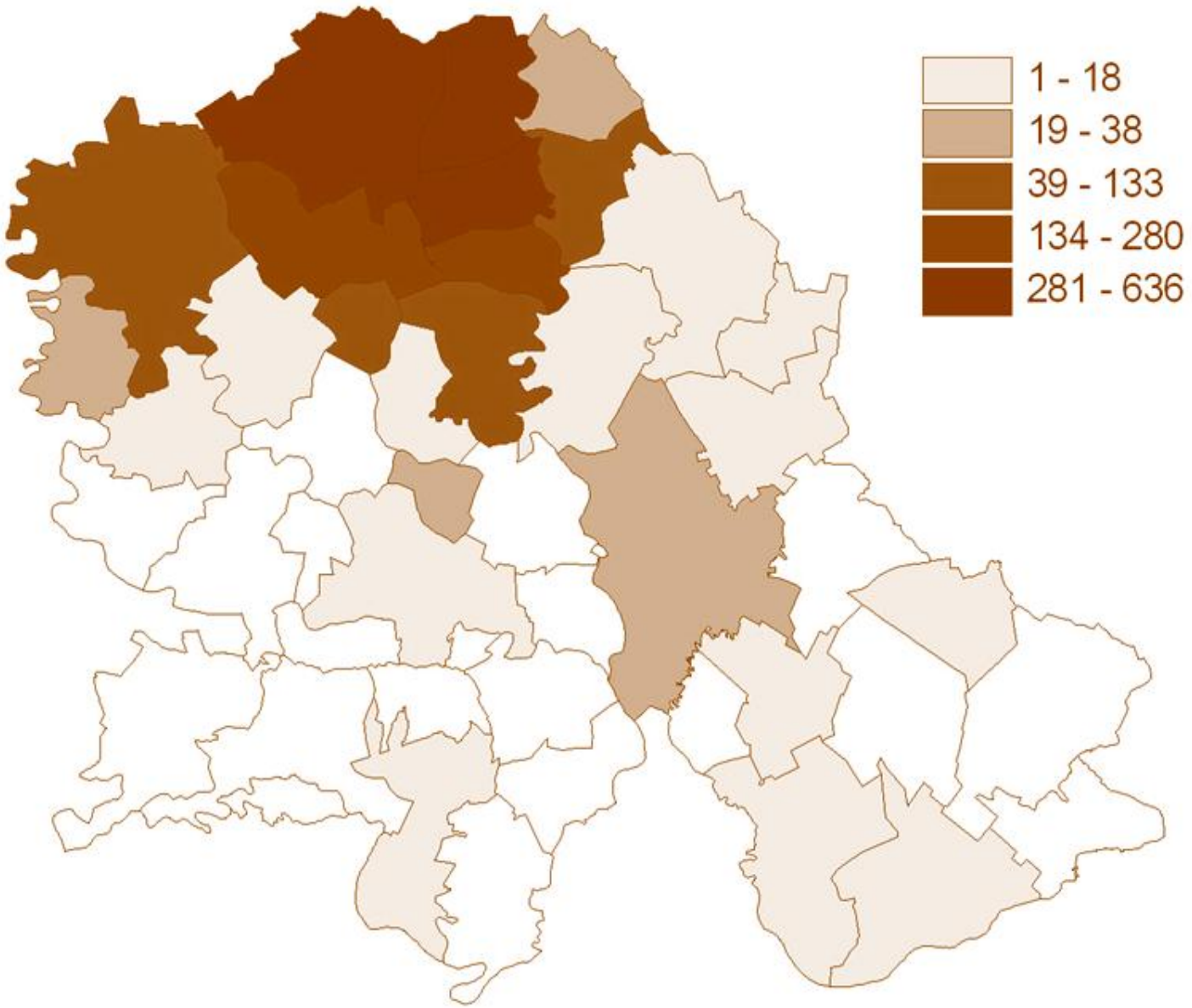

Kartográfia: Dr. Tátrai Patrik, MTA FKI

Forrás: Educatio Kht. 2011.

Szeged	%	Szabadka	%
Bölcsész sz.	21,5%	Pedagógia	25,7% (!)
Természettudományi sz.	16,4%	Műszaki tud. (mérnökök)	24,7%
Informatika	8,2%		
Orvos-és egészség tudományok	20,1%		
Társadalom tud.	13,3%	Társadalom tud. (közgazdászok)	42,3% (!)
Szakirányok, amelyek SRB (régióban) nem érhetők el (magyar nyelven).		Potenciális diplomás munkanélküliek a régióban (!)	

A határ dinamikus tanulási célú mozgást, későbbi emigrációs csatornát jelent (!)

Forrás: Educatio Kht. 2011.

A KUTATÁS CÉLJA A KÖVETKEZŐ KÉRDÉSEK MEGVÁLASZOLÁSA:

- A változások képviselői rendelkeznek-e elegendő „kapacitással” a felsőoktatás fejlesztéséhez a határrégióban?
- Hogyan érhető el a határrégió társadalmi és kulturális felzárkóztatása (és a folyamatos emigráció csökkentése)?
- A határon átívelő felsőoktatási kapcsolatok milyen formákban léteznek?
- Hogyan jellemezhető az intézmények szándéka, motivációja, együttműködési hajlandósága – szolgáltathat-e megfelelő megoldást a problémákra?

A KUTATÁSRÓL (RÉSZLETEIBEN...)

Empirikus kutatás:

- Intézményvezetők (rektor, dékán, tanszékvezető, iskolaigazgató, stb. SZTE, EJF, BCE, ÚE, SZMSZ)
- Helyi-regionális elit (tartományi oktatási titkár, magántanár, kulturális intézményvezető, felsőoktatási kollégium, stb.)
- 2010-2011
- 20 interjú (kor: 36-75 év)
- 8 nő, 12 férfi
- Területi megoszlás:

SZERBIA	MAGYARORSZÁG
Szabadka 8	Szeged 5
Újvidék 3	Baja 1
Zenta 2	Kecskemét 1

A KUTATÁSRÓL (HIPOTÉZISEK…)

- A határrégió felsőoktatása a hatalmi harc minden elemét megjeleníti,
- A felsőoktatás politizálás gyenge (a változások képviselői bizonytalanok),
- A határ két oldalán, az egységesítendő régióban, **eltérő oktatás- és tudományszervezési gyakorlat** van jelen,
- Az intézményi **kapcsolatok/együttműködések lehetőségei nincsenek kellőképpen kihasználva,**
- Nincs racionális és valós **munkamegosztás** és hálózatszerűen működtetett együttműködés a régióban,
- Az együttműködések **iránya** (határ menti szakasz/vagy nagy oktatási centrumok, fővárosok) és **tartalma** (projektek, diák-oktató csere, közös képzés, konferenciák, kiadványok, publikációk, stb.) **változó és intézményfüggő** (nagy, patinás intézmények, kis, vidéki főiskolák),
- **Személyi kapcsolatok** (érdekek) mozgatják az intézményi együttűködéseket,
- A szerb-magyar határrégióban különösen **erős integrációs szándék** nyilvánul meg a szerb (magyar-magyar) **Szabadka-központú intézmények esetében.**

MEGJEGYZÉSEK (…)

„Ebben a kérdésben (egyetem-szervezés, Szabadka) a politikumnak meghatározó szerepe van. Ha politikum ebben felismeri a számára „szükséges jó dolgokat”, amivel aztán operálni tud a különböző politikai kampányok során, akkor fölkarolja ezt a dolgot.” – **dékán (ÚE MTTK, Szabadka, SRB).**

„Ma már a multietnikus irányzat képviselői közül kerülnek ki azok az emberek, akik a jövő egyetemének kérdéséről dönteni fognak, tárgyalni fognak. Fogyatkozik az „ortodox” vonal, a színmagyar egyetemet akaró, asztalt verők tábora…” – **tartományi titkár (APV, Újvidék, SRB).**

MEGJEGYZÉSEK (...)

„Az előírások borzalmasak... különböző szintű szervek vannak felettünk, és csak diktálnak, diktálnak, előírnak, (...) úgy hogy tönkre tesz bennünket a bürokrácia (...) nagy az összevisszaság, a rendszer nem működik úgy, ahogy kell. Úgy látszik, hogy nem megfelelő emberek vannak a bizonyos vezetői helyeken” - tanszékvezető **(ÚE, BTK, Újvidék, SRB).**

MEGJEGYZÉSEK (…)

„Az állam (ha már ennyire próbálja kontrollálni, akár a piacot akár a felsőoktatási intézményeket) ne azokat a szakokat preferálja, amelyikre „nagyon mennének” az egyetemisták (ma mindenki menedzser akar lenni például), hanem olyan szakokat preferáljanak, amire valóban egyszer szükség lesz. Ezt még mi sem tudjuk pontosan átlátni, mert nem tudjuk, hol vannak lehetőségek, munkalehetőségek, nem tudjuk átlátni a reformtörekvések végét, 3-5 év múlva a külföldi tőkeberuházóknak a helyezkedését, a gazdasági térszerkezet alakulását. Az állam az elvárásoknak enged, és ez nem jó irány”. – **elnök (MTT, Szabadka, SRB)**

MEGJEGYZÉSEK (…)

„Személyes kapcsolatokból kell kiindulni, az fejleszthet ki majd intézmények közötti kapcsolatot, aminek aztán meg kell találni egy financiális keretét. Egyedül ez az út járható” – tanszékvezető **(ÚE ÉK Szabadka, SRB).**

„Sokszor több terület is összetalálkozik, megbízható embereken keresztül. Egyetemi tanárokon keresztül jönnek a kapcsolatok, később már dominó-effektusként.” (…) *„Az IPA pályázatok jók, ezzel épülnek a kapcsolatok. Látják az emberek a párhuzamosságokat, az együttműködési lehetőségeket…”* – **intézményvezető (BCE KK, SRB).**

MEGJEGYZÉSEK (…)

„Az együttműködéseket motiválja maga a pályázati forrás” a szerb oldalon a háttér-infrastruktúra, nálunk a bérek javítása is elsődleges szempontok. – **oktatási dékán helyettes (SZTE TTIK, Szeged, HU).**

MEGJEGYZÉSEK (…)

„A szerb partnerek passzív elodázó magatartása miatt néhány kezdeményezésünk nem jött össze (könyvtárszak), a munka-attitűd akadályozó tényező, nincs előrehaladás. A magyar közösségek bevonása is rendkívül nehézkes, a magyarok sem képviselnek egységes álláspontot, bizonyos szempontból még hátráltatják is egymást. Nagy a generációs árok a kinti értelmiség esetében. A fiatalok tapasztalatlanok, az idősek sérelmeket hordoznak… ”. – **igazgató (EJF, Baja, HU).**

MEGJEGYZÉSEK (…)

„Meg kell érteni ezt az intézményt. Ide eljön a belgrádi (vagy újvidéki) tanár, ideérkezik kilenckor. Akkor zsinórban tart egy csomó előadást (felét meg sem tartja…). Beül a kocsijába, és elmegy. Aztán ideges, ha valaki zavarja. Tehát ezt az igényt (egy nem szokványos vendégtanári- együttműködési formát) nem akarják fölismerni… …Passzív-impotens az iskolavezetés. Ha formálisan rákényszerítik a vezetőséget és a tanári kart, és hivatalos keretet biztosítanak, csak akkor fognak ezek az együttműködések működni”. – **tanszékvezető egyetemi tanár (ÚE ÉK, Újvidék, SRB).**

MEGJEGYZÉSEK (...)

„ A tudományos érdekeltségű, tartalmú határátjárás, együttműködés nem csak a határ egyik és másik oldalán, egymás közvetlen közelében lévő intézményekkel valósítható meg. Az átjárhatóság: ha már az ember elindult, akkor mindegy, hogy 10km, 100 vagy 1000km-t tesz meg. Ennél fogva stratégiai partnerek lehetnek Budapest, Temesvár is!” – a tanszékvezető egyetemi tanár véleményét idézve **(ÚE ÉK, Szabadka, SRB).**

„Nincsenek most már határai ezeknek az együttműködéseknek...” – **intézményvezető (BCE KK, Zenta, SRB).**

EMPIRIKUS KUTATÁSI EREDMÉNYEK 1/3

- Jelentős intézményvezetői **mobilitás, kétlakiság** (H-SRB, magán és állami szféra, politika és felsőoktatás),
- A **politika** megkérdőjelezhetetlen szerepe,
- Erős **állami bürokrácia** (politikailag átszőtt, akkreditáció, ellenőrzött kisebbségi oktatás)
- Magánkarok, minőségi kérdések, több nyelvű oktatás, piac (…) megválaszolatlan kérdések az állam részéről,
- **Szabadka szerepe ? !**
- **Verseny** van régión belül (hallgatók), de szakosodás alakul ki és **együttműködések:**

Motívumai: hasonló problémák, ösztönző anyagi keret, önfelismerés, integráció …

EMPIRIKUS KUTATÁSI EREDMÉNYEK 2/3

- IPA 2009, 2010 sikeres pályázataival
  sikeres együttműködések születtek.
- A nyitottságról…
  - A szabadkai **szerb érdekeltségű** intézmények nem nyitottak
  - A szabadkai **magyar érdekeltségű** intézmények az Anyaország felé orientálódnak
  - A **határ menti főiskolák** között intenzív az együttműködés
  - A **SZTE** karai inkább Újvidék, Belgrád felé irányulnak, az együttműködések **nem a sajátos „magyar-magyar” kapcsolatokra épülnek.**
- **Jellegzetes együttműködési relációk:**

  Szabadka-Baja, Kecskemét, Budapest, Debrecen, Pécs, Győr

  Szeged-Újvidék, Belgrád

EMPIRIKUS KUTATÁSI EREDMÉNYEK 3/3

Együttműködési tartalom:

- **Bilaterális szerződések** (intézményi együttműködési keretegyezmények, „híg,”, „képlékeny” tartalommal;
- Kisebb volumenű (elsősorban magyar érdekeltségű) **diák-és tanárcsere**;
- **Oktatói hiánypótlás** elsősorban Magyarországról;
- Új, **közös szak** akkreditálása (Kecskemét-Szabadka, műszaki tudományok, IPA);
- A szakmai együttműködési lehetőségek között minden intézmény kiemeli az **IPA projekteket, kutatás-fejlesztési programokat**, közösen akkreditált programokat, felnőttképzést, **konferenciákat, közös publikációs megoldásokat**.
- A tudományos műhelyek részesei ezen folyamatoknak (**improvizatív , ad hoc. módon**, társadalmi tudományokban területén…), hálózatszerű együttműködések irányába törekszenek.

A személyi kapcsolatok a mozgatórugói ezeknek az együttműködéseknek.

ÖSSZEGZÉS

- Felsőoktatás-szervezés a régióban jelentősen **átpolitizálódott, központosított és bürokratizált, a kisebbségi** kérdések és regionális fejlődés problémáira „érzéketlen”.
- A kisebbség felsőoktatási igényeit egy **Szabadka-központú intézmény** (multietnikus alapokon szerveződő, dinamikusan változó, a folyamatos izolálódást felszámoló). Ehhez szükség van a határon túli **együttműködésekre**.
- A határon átívelő CBC felsőoktatási együttműködések lehetőségei **nincsenek megfelelőképpen kihasználva** a régióban.
- Többnyire **személyi kapcsolatok** mentén szerveződnek az együttműködések, amelyek a végletekig **polarizáltak** (érdek, magán, állami, stb).
- A szerb-magyar határrégióban **következetesen fejleszteni (stratégiailag tervezni és operacionalizálni) kell az elégtelen, határon átívelő munkaszervezést, hálózati kapcsolattartást.**

KÖSZÖNÖM MEGTISZTELŐ FIGYELMÜKET!

Takács Zoltán, doktorjelölt, PTE KTK

Magyarságkutató Tudományos Társaság, Szabadka, Szerbia
A kisebbségkutatás 20 évének állomásai, jubileumi konferencia,
2011. december 17.